
2 APLIKAČNÍ PROBLÉMY DĚLBY MOCI A JEJICH MOŽNÁ VÝCHODISKA

2.1 Dělba moci jako „metafyzický“ koncept

Idea dělby moci nikdy nebyla úplně prostá kritiky a je zajímavé, že tato kritika často směřovala k tomu, že je pouze něčím neskutečným a fiktivním. Našli bychom i autory, kteří ji neváhali označovat za chiméru¹¹⁷ nebo srovnávat její trojčlenné varianty s teologickou doktrínou Svaté Trojice.¹¹⁸ Například Léon Duguit přímo uváděl, že je metafyzickým konceptem analogickým k zmíněné náboženské konstrukci, který je jako takový nepřipustný v pozitivněprávní teorii.¹¹⁹ Chceme-li však odkazovat na metafyziku, musíme si být přitom vědomi toho, že je výrazem obtížně uchopitelným, mnohdy používaným jen k negativnímu nálepkování.¹²⁰ Něco podobného bychom v kontextu vědy mohli rovněž říct i o odkazech k teologii, chimérám apod. Právě od takových negativních konotací bychom měli při svých úvahách odhlížet, což ovšem neznamená, že v jejich pozadí nezůstávají skryty i některé racionální výtky, které bychom se naopak měli pokusit odhalit.

Dělbu moci lze podle mého soudu věcně zpochybňovat poukazem na to, že ve skutečnosti nenaplňuje cíle, ke kterým má směřovat (není v jejich plnění efektivní) a že se jedná o zbytečně složitou konstrukci, která v některých svých rysech neodráží logické souvislosti (například ve své trojčlennosti). Obě tyto výtky zatím chápeme jako hypotézy, nad nimiž se budeme ještě zamýšlet. Třetí doplňující předpoklad posléze můžeme vyslovit stran její atraktivitu: Její přitažlivost ve skutečnosti spočívá v tom, že je sugestivním, rétoricky působivým konceptem. Jinými slovy – například její trojčlennost se neprosadila z toho důvodu, že by přehledně a vyčerpávajícím způsobem strukturovala státní orgány do jasně vymezených celků, ale proto, že v nás taková konstrukce vyvolává silné pocity, že na nás „esteticky“ působí. Není tedy adekvátním popisem, ale efektní figurou.

¹¹⁷ FAIRLIE, 1923, op. cit., s. 419.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 435.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 420.

¹²⁰ Stručné vymezení metafyziky viz v práci HAPLA, Martin. *Lidská práva bez metafyziky: legitimita v (post)moderní době*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 21–22. Dále srovnej též BLECHA et al., 1998, op. cit., s. 265–266.

Je vůbec možné některá z uvedených tvrzení prokázat? V této práci již bylo poukázáno na to, jak je vyhodnocování efektivity dělby moci obtížné, protože na realizaci dobré vlády se podílí až příliš mnoho dalších faktorů. Naplnění dílčích cílů, které k ní směřují (jako třeba vyvážené postavení mezi jednotlivými státními orgány) je pak složité vyhodnotit. Naše důvěra v tuto ideu se nakonec opírá ponejvíce o jednoduchý předpoklad, že správné fungování systému vyžaduje určitou míru kontroly a diverzifikace. K té jednotlivé komponenty dělby moci opravdu směřují, avšak problémem zůstává určení té správné míry. V tomto směru nám její klasické teorie již příliš nepomáhají. V jejím konkrétním provedení je proto příhodnější dělbu moci vnímat spíše jako určitou sázku či experiment, s jehož pomocí usilujeme o dosažení některých pozitivních efektů. O naší schopnosti zhodnotit její fungování bych si dovolil dokonce následující přirovnání: Když stojíme na spáleništi, snadno zjistíme, že pojistka v našem domě vyhořela. O tom, jestli fungovala v době, kdy nebyly žádné problémy s elektrickým proudem, ale nejsme schopni nic říct. Totéž platí i o dělbě moci – když bude v našem státě nastolena diktatura, snadno si všimneme, že dělba moci byla destruována. Jestli je funkční v současné době, kdy nečelíme žádným vážným hrozbám, nic nevíme a ani vědět nemůžeme.

Oproti její efektivitě je prokázání nedostatku logických souvislostí přece jen snadnější a ještě mu bude v dalších částech této práce věnován prostor (viz např. 3.2 Nesamozřejmost trojčlenné dělby moci). Zastavme se proto nyní u teze o oné rétorické působivosti a sugestivnosti dělby moci. Můžeme ji nějak doložit, nebo se zde jedná pouze o to, že když nevíme, v čem očitelná atraktivita uvedené myšlenky spočívá, omezíme se na konstatování tohoto druhu? Ani to totiž není vyloučeno. Potíž zde tkví v tom, že odraz takového působení můžeme hledat pouze v našich pocitech, popřípadě zobecněních jejich vyjádření více lidmi. Můžeme třeba poukázat na to, že tři je magické číslo, které se v různých příbězích a uměleckých dílech vyskytuje velmi často – byli tři pruty Svatoplukovy¹²¹, tři mušketýři, králové v pohád-

¹²¹ Původní příběh o třech prutech Svatoplukových z pera Konstantina Porfyrogennéta viz v práci BARTONKOVÁ, Dagmar et al (eds.). *Magnae Moraviae fontes historici III. – Diplomata, epistolae, textus historici varii*. 1. vydání. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1969, s. 398–399. Stojí za zmínku, že právě silné využívání symboliky čísla tři v celém příběhu vede spolu s dalšími důvody některé badatele k tomu považovat tento příběh za pouhý literární výmysl a nikoliv popis nějaké skutečné události.

kách mají zpravidla tři dcery nebo syny. Identifikace takových narativních prvků uvedenou tezi do jisté míry podporuje. Může to ale představovat i pouhou souhru náhod – koncept by mohl být logický i rétoricky či jinak působivý zároveň. Ostrou kritiku si zaslouhuje pouze tehdy, pokud logický není a jeho sugestivnost to má zastřít. Vše tedy směřuje k tomu ukázat, zda dělba moci je, nebo není logickým konceptem. Od jeho výsledku by se mělo odvíjet i hodnocení, nakolik je pouze „metafyzickým“ nesmyslem.

2.2 Přístupy k řešení aplikačních problémů dělby moci

V první kapitole byla naznačena aplikační provázanost ideje dělby moci na její předpokládaný účel. Obecně můžeme konstatovat, že problémů spojených s jejími praktickými aplikacemi můžeme rozlišit velké množství, jakož i přístupů k jejich řešení. Jako hlavní problém můžeme vnímat to, že z její tradiční podoby nejsme schopni dovodit jednoznačné aplikace na konkrétní skutečnost. Dobře to můžeme ilustrovat zejména na napětí, které existuje mezi jejími jednotlivými komponentami: Neexistuje standard, který by nám umožňoval rozlišit, kdy má být upřednostňována institucionální nezávislost nějakého orgánu a kdy naopak jeho kontrola prostřednictvím systému brzd a protivah. Jinými slovy: kdy máme vnímat ingerenci ze strany jednoho státního orgánu do druhého jako negativní zásah do jeho nezávislosti a kdy jako pozitivní brzdu či protiváhu.¹²² Tuto neschopnost vést k jasným praktickým důsledkům pak můžeme vnímat i jako jeden z hlavních zdrojů kritiky dělby moci coby fiktivní konstrukce.

Z této situace v zásadě existují tři hlavní východiska:

1. Akceptovat otevřenost dělby moci, a když některý konkrétní případ ukáže nutnost jejího doplnění, učinit tak rozhodnutím určitého státního orgánu. Přesněji řečeno – jedná se zde o stav, kdy onen státní orgán nemá po ruce žádnou opravdovou teorii, která by nám umožnila dělbu moci jako standard upřesnit, a proto ji musí konkretizovat svými rozhodnutími, o jehož důvodech můžeme nanejvýš spekulovat. V jejich pozadí mohou stát různé sentimenty soudců nebo obecně důvody, které nemůžeme pojmout jako součást nějaké teorie dělby

¹²² K těmto úvahám srovnej též CAROLAN, 2009, op. cit., s. 32. BAROŠ, 2013, op. cit., s. 16.

moci. Tímto se rozebíraný problém transformuje do otázky po tom, jaký orgán je legitimní takové rozhodnutí učinit a z jakého důvodu. Z dělby moci se pak stává jen jakási „legitimizační zástěrka“.

2. Dále se můžeme pokusit teorie dělby moci doplnit – tedy vytvořit přesnější a komplexnější analýzu vztahů jejich jednotlivých komponent a aplikací. Můžeme ji doplnit též o nějakou další normativní tezi, která nám umožní takové aplikace předvídatelným a racionálně ospravedlnitelným způsobem konstruovat.
3. Dělbou moci lze úplně odmítnout a pokusit se ji nahradit jinou soustavou pojmů, která by byla schopna adekvátněji plnit její úkoly. V tomto bodě je však otázkou, nakolik můžeme vést přesnou hranici mezi jím a předcházejícím přístupem, zda rozdíl mezi touto záměnou pojmů a jejich doplněním nakonec nespočívá pouze v tom, že upustíme od užívání termínu „dělba moci“.

Následující řádky budou věnovány stručnému rozboru jednotlivých přístupů a některých jejich konkrétnějších podob.

2.3 Formalismus a funkcionalismus a jejich možné odrazy v českém prostředí

Je zřejmé, že z teoretického hlediska první z přístupů, které jsme vymezili v předchozí podkapitole, nemůže představovat uspokojivé východisko, jakkoliv v samotné praxi může až překvapivě úspěšně fungovat a dle názoru autora této práce také funguje. Bohužel právě praxe při hledání transparentně zdůvodnitelných řešení konkrétních problémů, které jsou s institucionálními aplikacemi dělby moci spojeny, často tápe. Eoin Carolan nás například upozorňuje na to, že soudci v USA, kteří se zmíněnými problémy zabývají, hrají spíše reaktivní než preskriptivní roli, že přizpůsobují svůj pohled na relevantní kritérium tak, aby reflektovali otázky položené v individuálním případě.¹²³ Teorie je tedy ohýbána podle požadavků praxe, místo toho, aby ji vedla. Často slouží nanejvýš k pěknému nátěru intuitivně učiněného rozhodnutí, jehož poslední důvody musíme hledat mimo ni. To všechno jen potvrzuje naše původní obavy.

¹²³ CAROLAN, 2009, op. cit., s. 26.